

RETTENS DOM (Tredje Udvidede Afdeling)

14. maj 1998°

I sag T-304/94,

Europa Carton AG, Hamburg (Tyskland), ved advokaterne Gerhard Wiedemann og Wolfgang Kirchhoff, Düsseldorf, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat Alex Bonn, 7, Val Sainte-Croix,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, først ved Bernd Langeheine og Richard Lyal, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede, derefter ved Richard Lyal bistået af advokat Dirk Schroeder, Köln, og med valgt adresse i Luxembourg hos Carlos Gómez de la Cruz, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagnercentret, Kirchberg,

sagsøgt,

^o Processprog: tysk.

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton, EFT L 243, s. 1),

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET I FØRSTE INSTANS
(Tredje Udvidede Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, B. Vesterdorf, og dommerne C. P. Briët, P. Lindh, A. Potocki og J. D. Cooke,

justitssekretær: fuldmægtig J. Palacio González,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter mundtlig forhandling, der fandt sted fra den 25. juni 1997 til den 8. juli 1997,

afsagt følgende

Dom

Sagens faktiske omstændigheder

- 1 Den foreliggende sag vedrører Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton, EFT L 243, s. 1), som berigtiget inden offentliggørelsen ved Kommissionens

beslutning af 26. juli 1994 (K(94) 2135 endelig udg.) (herefter »beslutningen«). Ved beslutningen blev 19 producenter, der leverer karton inden for Fællesskabet, pålagt bøder for overtrædelser af traktatens artikel 85, stk. 1.

- 2 Det produkt, som beslutningen vedrører, er karton. I beslutningen omtales tre kartonkvaliteter, henholdsvis »GC«, »GD« og »SBS«.

- 3 Kartonkvaliteten GD (herefter »GD-kvaliteter«) er en bleget æskekarton (genbrugspapir), der normalt anvendes til emballering af nonfoodprodukter.

- 4 Kartonkvaliteten GC (herefter »GC-kvaliteter«) er en karton med hvidt dæklag, der normalt anvendes til emballering af fødevarer. GC-kvaliteter er af en bedre kvalitet end GD-kvaliteter. I den periode, beslutningen vedrører, var prisforskellen mellem disse to produkter sædvanligvis ca. 30%. De bedste GC-kvaliteter anvendes endvidere i et vist omfang til grafiske formål.

- 5 SBS er forkortelsen for et helt igennem hvidt kartonprodukt (herefter »SBS-kvaliteter«). Prisen for dette produkt ligger ca. 20% over prisen for GC-kvaliteter. Det anvendes til emballering af fødevarer, kosmetik, lægemidler og cigaretter, men dets hovedanvendelse er grafiske formål.

- 6 Ved skrivelse af 22. november 1990 indgav British Printing Industries Federation, der er brancheorganisation for de fleste kartonemballagetrykkerier i Det Forenede Kongerige (herefter »BPIF«), en uformel klage til Kommissionen. BPIF hævdede,

at de kartonproducenter, der leverede til Det Forenede Kongerige, havde foretaget en række samtidige og ensartede prisforhøjelser, og anmodede Kommissionen om at undersøge, hvorvidt der forelå en overtrædelse af Fællesskabets konkurrenceregler. BPIF udsendte en pressemeddelelse for at sikre, at dens initiativ blev omtalt i pressen. Pressemeddelelsen blev omtalt af fagpressen i december 1990.

- 7 Den 12. december 1990 indgav Fédération française du cartonnage ligeledes en uformel klage til Kommissionen, hvori den fremsatte påstande vedrørende det franske kartonmarked svarende til dem, der var indeholdt i BPIF's klage.
- 8 Den 23. og 24. april 1991 foretog Kommissionens repræsentanter i henhold til artikel 14, stk. 3, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81), samtidige, uanmeldte kontrolundersøgelser hos et antal virksomheder og brancheorganisationer inden for kartonsektoren.
- 9 Efter disse undersøgelser fremsatte Kommissionen i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17 begæring til alle de virksomheder, denne beslutning er rettet til, om oplysninger og skriftligt materiale.
- 10 På grundlag af de ved kontrolundersøgelserne og begæringerne om oplysninger og skriftligt materiale fremkomne oplysninger konkluderede Kommissionen, at de berørte virksomheder fra midten af 1986 og mindst til april 1991 (i de fleste tilfælde) havde deltaget i en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1.

- 11 Den besluttede som følge heraf at indlede en procedure i henhold til denne bestemmelse. Ved skrivelse af 21. december 1992 fremsendte Kommissionen en meddelelse af klagepunkter til hver enkelt virksomhed. Samtlige virksomheder svarede skriftligt. Ni virksomheder begærede mundtlig høring. Høringen fandt sted fra den 7. til den 9. juni 1993.
- 12 Som afslutning på proceduren vedtog Kommissionen en beslutning, der bl.a. indeholder følgende bestemmelser:

»Artikel 1

Buchmann GmbH, Cascades SA, Enso-Gutzeit Oy, Europa Carton AG, Finnboard — the Finnish Board Mills Association, Fiskeby Board AB, Gruber & Weber GmbH & Co. KG, Kartonfabriek 'De Eendracht' NV (der handler under navnet BPB de Eendracht), NV Koninklijke KNP BT NV (tidligere Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV), Laakmann Karton GmbH & Co. KG, Mo och Domsjö AB (MoDo), Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH, Papeteries de Lancey SA, Rena Kartonfabrik A/S, Sarrió SpA, SCA Holding Ltd (tidligere Reed Paper & Board (UK) Ltd), Stora Kopparbergs Bergslags AB, Enso Española SA (tidligere Tampella Española SA) og Moritz J. Weig GmbH & Co. KG har overtrådt artikel 85, stk. 1, i EF-traktaten ved deltagelse

- i Buchmann's og Rena's tilfælde fra omkring marts 1988 og i hvert fald til slutningen af 1990
- hvad angår Enso Española i hvert fald fra marts 1988 til i hvert fald udgangen af april 1991
- i Gruber & Weber's tilfælde i hvert fald fra 1988 og indtil slutningen af 1990

— i de andre tilfælde fra midten af 1986 og i hvert fald til april 1991

i en aftale og samordnet praksis, der startede medio 1986, og som indebærer, at leverandører af karton i EF

— samledes regelmæssigt ved en række hemmelige og institutionaliserede møder for at diskutere og nå til enighed om en fælles brancheplan med henblik på at begrænse konkurrencen

— nåede til enighed om regelmæssige prisstigninger for hver produktkvalitet i den enkelte nationale valuta

— planlagde og iværksatte samtidige og ensartede prisstigninger i hele EF

— nåede til forståelse om at fastholde markedsandelene for de store producenter på konstante niveauer, dog med mulighed for ændring fra tid til anden

— traf i stigende grad siden begyndelsen af 1990 samordnede foranstaltninger til styring af leverancer af produktet i EF for derved at sikre gennemførelsen af de nævnte samordnede prisstigninger

— udvekslede forretningsmæssige oplysninger om leverancer, priser, midlertidige produktionsstandsninger, ordrebeholdninger, kapacitetsudnyttelsesgrader osv. til støtte for nævnte forholdsregler.

...

Artikel 3

Følgende bøder pålægges nedennævnte virksomheder for den overtrædelse, der er omhandlet i artikel 1:

...

iv) Europa Carton AG, en bøde på 2 000 000 ECU

...«

- 13 Det fremgår af beslutningen, at overtrædelsen fandt sted gennem organet »Product Group Paperboard« (herefter »PG Paperboard«), der omfattede en række grupper eller udvalg.
- 14 Under dette organ oprettedes i midten af 1986 et udvalg, »Presidents Working Group« (herefter »PWG«), der bestod af repræsentanter for den øverste ledelse for de største kartonproducenter i Fællesskabet (ca. otte).
- 15 PWG's formål var navnlig drøftelse og opnåelse af enighed vedrørende markeder, markedsandele, priser og kapacitet. Gruppen traf navnlig generelle beslutninger om tidspunkterne for og størrelsen af de prisforhøjelser, som producenterne skulle gennemføre.

- 16 PWG refererede til »Direktørkonferencen« (herefter »Direktørkonferencen« eller »PC«), i hvis møder næsten samtlige administrerende direktører for virksomhederne deltog (mere eller mindre regelmæssigt). I den relevante periode holdt Direktørkonferencen møde to gange om året.
- 17 I slutningen af 1987 oprettedes »Joint Marketing Committee« (herefter »JMC«). Dette udvalgs hovedopgave var at bestemme, hvorvidt og i bekræftende fald hvorledes der kunne gennemføres prisforhøjelser, samt at fastlægge enkelthederne i forbindelse med de prisinitiativer, der besluttedes af PWG, for hvert af de berørte lande og for de store kunder med henblik på at gennemføre et ensartet prissystem i Europa.
- 18 Det Økonomiske Udvalg (herefter »DØU«) drøftede bl.a. prisbevægelser på de nationale markeder og ordrebeholdninger og meddelte resultaterne af sine undersøgelser til JMC, eller indtil udgangen af 1987 til dens forgænger, Marketing Committee. DØU, der bestod af flertallet af de berørte virksomheders marketingdirektører, holdt møder flere gange om året.
- 19 Det fremgår endvidere af beslutningen, at Kommissionen antog, at PG Paperboard's aktiviteter befordredes ved hjælp af udveksling af oplysninger gennem Fides, der er et forvaltningsinstitut med hjemsted i Zürich (Schweiz). Det fremgår af beslutningen, at de fleste af PG Paperboard's medlemmer sendte regelmæssige rapporter om ordrer, produktion, omsætning og kapacitetsudnyttelse til Fides. Rapporterne blev behandlet i Fides-systemet, og de samlede data blev udsendt til medlemmerne.
- 20 Sagsøgeren Europa Carton AG (herefter »Europa Carton«) er ikke blot kartonproducent, men også Tysklands største forarbejdningsvirksomhed (foldeæskeproducent). Ifølge beslutningen har selskabet overtrådt traktatens artikel 85, stk. 1, ved

at have deltaget i en aftale og samordnet praksis fra midten af 1986 og i hvert fald til april 1991. Det blev anset for at have deltaget i visse møder i PC og JMC.

Retsforhandlinger

- 21 Sagsøgeren anlagde nærværende sag ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 5. oktober 1994.

- 22 16 af de øvrige 18 selskaber, der blev anset for ansvarlige for overtrædelsen, har ligeledes anlagt sag til prøvelse af beslutningen (sag T-295/94, T-301/94, T-308/94, T-309/94, T-310/94, T-311/94, T-317/94, T-319/94, T-327/94, T-334/94, T-337/94, T-338/94, T-347/94, T-348/94, T-352/94 og T-354/94).

- 23 Ved skrivelse indleveret til Rettens Justitskontor den 10. juni 1996 hævdede sagsøgeren i sag T-301/94, Laakmann Karton GmbH, sagen, der blev slettet af Rettens register ved kendelse af 18. juli 1996 (sag T-301/94, Laakmann Karton mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser).

- 24 Fire finske virksomheder, der er medlemmer af sammenslutningen Finnboard, og som i denne egenskab er anset for solidarisk ansvarlige for den bøde, der er pålagt Finnboard, har ligeledes anlagt sag til prøvelse af beslutningen (forenede sager T-339/94, T-340/94, T-341/94 og T-342/94).

- 25 Endelig er der anlagt sag af sammenslutningen CEPI-Cartonboard, som ikke er adressat for beslutningen. CEPI har imidlertid ved skrivelse, indleveret til Rettens

Justitskontor den 8. januar 1997, hævet sagen, der blev slettet af Rettens register ved kendelse af 6. marts 1997 (sag T-312/94, CEPI-Cartonboard mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser).

- 26 Ved skrivelse af 5. februar 1997 indkaldte Retten parterne til et uformelt møde, bl.a. for at høre deres bemærkninger til en eventuel forening af sagerne T-295/94, T-304/94, T-308/94, T-309/94, T-310/94, T-311/94, T-317/94, T-319/94, T-327/94, T-334/94, T-337/94, T-338/94, T-347/94, T-348/94, T-352/94 og T-354/94 med henblik på den mundtlige forhandling. Under mødet, der fandt sted den 29. april 1997, tiltrådte parterne, at sagerne forenedes.
- 27 Ved kendelse af 4. juni 1997 har formanden for Rettens Tredje Udvidede Afdeling besluttet at forene sagerne med henblik på den mundtlige forhandling, idet de har forbindelse med hinanden, jf. procesreglementets artikel 50, og at tage en begæring om fortrolighed, som sagsøgeren i sag T-334/94 har fremsat, til følge.
- 28 Ved kendelse af 20. juni 1997 har afdelingsformanden taget en begæring om fortrolighed fra sagsøgeren i sag T-337/94 til følge for så vidt angår et dokument, der er blevet fremlagt som svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten.
- 29 På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten (Tredje Udvidede Afdeling) besluttet at indlede den mundtlige forhandling og truffet foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, idet parterne er blevet opfordret til at besvare en række skriftlige spørgsmål samt til at fremlægge visse dokumenter. Parterne har efterkommet opfordringerne.
- 30 Parterne i de i præmis 26 anførte sager afgav mundtlige indlæg og besvarede spørgsmål fra Retten i retsmøder, der blev afholdt i tidsrummet fra den 25. juni til den 8. juli 1997.

Parternes påstande

31 Sagsøgeren har nedlagt følgende påstande:

- Beslutningens artikel 1, ottende og niende led, annulleres i forhold til sagsøgeren.
- Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved beslutningens artikel 3, nedsættes.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

32 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

- Frifindelse.
- Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Påstanden om delvis annullation af beslutningens artikel 1

Parternes argumenter

33 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionens påstande om et ulovligt samarbejde om markedsandele og om kapacitet er uberettigede.

- 34 Selskabet har henvist til, at det er en af de mindste producenter af foldeæskekarton i Fællesskabet, at det kun råder over en enkelt maskine, og at det er Tysklands største forarbejdningsvirksomhed (foldeæskeproducent). Selskabet havde derfor en beskeden markedsandel, hovedsagelig i Tyskland, og det var sin egen kartonfabriks største aftager. Sidstnævnte forhold medførte, at det spillede en rent passiv rolle i PG Paperboard's organer. Det forhold, at det deltog i syv møder i JMC (ud af i alt 32), ændrer ikke noget herved.
- 35 Selskabet deltog ikke i aftaler eller samordnet praksis med henblik på at fastholde markedsandelene for de store producenter på konstante niveauer eller i samordnede foranstaltninger til styring af leverancer af produktet i EF.
- 36 For så vidt angår påstanden om et ulovligt samarbejde om markedsandele gør sagsøgeren gældende, at selskabet på intet tidspunkt var medlem af PWG og aldrig har hørt til de store producentkoncerner. Det fremgår imidlertid af beslutningen (betragtning 36, 37, 52, 56 og 130), at aftalerne vedrørende markedsandelene blev indgået mellem deltagerne i PWG, dvs. mellem de store producentkoncerner. Kommissionen anerkender selv, at aftalerne om opdeling af markederne og navnlig om fastfrysning af markedsandelene efter deres karakter først og fremmest berørte de store producenter. Den anerkender i øvrigt udtrykkeligt, at de mindre producenter ikke deltog (betragtning 57), idet disse blot blev underrettet om behovet for, at de tilpassede deres egen markedsadfærd til de store producenters princip om pris frem for mængde (betragtning 58).
- 37 For så vidt angår påstanden om et ulovligt samarbejde om kapacitet har sagsøgeren under henvisning til beslutningen (betragtning 69, 70, 71, 130 og 131) anført, at det kun var de virksomheder, der var medlem af PWG, der deltog i den samordnede praksis i form af en koordinering af produktionsstandsninger.

- 38 Selskabet bestrider, at det havde kendskab til en overordnet plan, som var vedtaget med dets medvirken, og som det ulovlige samarbejde om priser og om mængdetilpasning var uløseligt forbundet med (jf. betragtning 116).
- 39 Det bestrider også Kommissionens påstand (beslutningens betragtning 116) om, at der ikke findes nogen tegn på, at de enkelte producenter kunne vælge de aspekter af kartellet, hvori de ønskede at deltage, og fravælge andre.
- 40 Kommissionen har heroverfor anført, at overtrædelsen ikke kan opdeles i flere indbyrdes uafhængige overtrædelser. Sagsøgeren var involveret i en enkelt overtrædelse, hvis tyngdepunkt lå i producenternes samlede medvirken over en årrække i en ulovlig virksomhed i henhold til en fælles plan (beslutningens betragtning 116 ff.). Alle beslutningens adressater har således hver især begået overtrædelsen i sin helhed, selv om den enkelte virksomhed ikke deltog i alle kartellets handlinger, eller dette ikke er bevist.
- 41 Ifølge Kommissionen var det ulovlige samarbejde om priser og mængdetilpasningen uløseligt forbundne sider af samme overordnede plan. Dette betyder imidlertid ikke, at et ulovligt samarbejde om priser kun kan finde sted i forbindelse med aftaler om markedsandele og kapacitet. En prisaftale er normalt ikke særlig effektiv i økonomisk henseende, hvis den ledsages af en stigning i udbuddet. Det ville derfor ikke være korrekt at sondre mellem pris- og mængdeaftaler, idet det er ubestridt, at begge disse former for aftaler fandtes i det foreliggende tilfælde. Det forhold, at aftalerne om markedsandele og om mængdetilpasning hovedsagelig berørte de store producenter, ændrer ikke noget ved Kommissionens vurdering, idet disse producenters handlinger medførte, at alle kartellets deltagere fik sikkerhed for, at der ikke ville indtræde nogen væsentlig stigning i udbuddet. Med andre ord var alle virksomhederne klar over, at der på grund af forbindelsen mellem priser og mængder også var behov for en mængdetilpasning, hvis kartellet skulle have succes.

- 42 Sagsøgerens argument om, at selskabet ikke spillede nogen aktiv rolle i kartellet, er derfor irrelevant. Sagsøgeren deltog regelmæssigt og ofte (i syv tilfælde er en sådan deltagelse bevist) i møder i JMC, hvis aktiviteter er beskrevet i beslutningens betragtning 44, som ikke er blevet anfægtet, og sagsøgeren medvirkede således i udarbejdelsen af strategier med henblik på at gennemtvinge en fælles og en ensartet forhøjelse af priserne i hele branchen. Drøftelserne i JMC drejede sig følgelig også nødvendigvis om mængdetilpasning og opdeling af markederne. Sagsøgerens regelmæssige deltagelse i disse møder retfærdiggør derfor i sig selv kritikken af selskabet, og den betyder i mangel af holdepunkter for det modsatte, at selskabet tilsluttede sig de aftaler, der blev indgået i det pågældende organ (Rettens dom af 24.10.1991, sag T-1/89, Rhône-Poulenc mod Kommissionen, Sml. II, s. 867, præmis 56 og 66 ff.).
- 43 Gennem sin deltagelse i møder i JMC og i de forskellige prisinitiativer gav sagsøgeren klart udtryk for, at selskabet tilsluttede sig kartellets målsætninger. Selv om det måtte have forholdt sig passivt, fremmede det under alle omstændigheder overtrædelsen (Domstolens dom af 1.2.1978, sag 19/77, Miller mod Kommissionen, Sml. s. 131, præmis 18, og af 12.7.1979, forenede sager 32/78 og 36/78-82/78, BMW Belgium m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 2435, præmis 49 ff.).
- 44 Det forhold, at sagsøgeren måske ikke deltog i alle foranstaltningerne med henblik på mængdetilpasning, ændrer ikke noget herved, eftersom disse foranstaltninger, som hovedsagelig berørte de store producenter, kom alle kartellets deltagere til gode, idet de ikke kunne adskilles fra prisfastsættelsesaspekterne i overtrædelsen, og da de var nødvendige for at sikre, at prisinitiativerne, som alle producenterne deltog i, kunne lykkes (Rettens dom af 24.10.1991, sag T-2/89, Petrofina mod Kommissionen, Sml. II, s. 1087, præmis 267, og af 17.12.1991, sag T-7/89, Hercules Chemicals mod Kommissionen, Sml. II, s. 1711, præmis 272).

Retten's bemærkninger

- 45 Ifølge beslutningens artikel 1 har de i bestemmelsen nævnte virksomheder overtrådt traktatens artikel 85, stk. 1, ved — i sagsøgerens tilfælde fra midten af 1986 og i hvert fald til april 1991 — at have deltaget i en aftale og samordnet praksis, der startede medio 1986, og som indebar, at leverandører af karton i EF bl.a. »nåede til enighed om regelmæssige prisstigninger for hver produktkvalitet i den enkelte nationale valuta«, »planlagde og iværksatte samtidige og ensartede prisstigninger i hele EF«, »nåede til forståelse om at fastholde markedsandelene for de store producenter på konstante niveauer, dog med mulighed for ændring fra tid til anden« og »i stigende grad siden begyndelsen af 1990 [traf] samordnede foranstaltninger til styring af leverancer af produktet i EF for derved at sikre gennemførelsen af de nævnte samordnede prisstigninger«.
- 46 Det følger heraf, at alle de i beslutningens artikel 1 nævnte virksomheder har overtrådt traktatens artikel 85, stk. 1, ved at have deltaget i en enkelt overtrædelse, der består af et ulovligt samarbejde vedrørende tre forskellige emner, men med et fælles mål. Disse former for ulovligt samarbejde må betragtes som de elementer, der udgør kartellet i sin helhed.
- 47 Sagsøgeren har hverken bestridt, at selskabet deltog i et ulovligt samarbejde om priser, eller varigheden af den overtrædelse, der lægges det til last. Det har endvidere erkendt, at det deltog i syv møder i JMC i perioden fra den 13. januar 1988 til april 1991. Det har ligeledes anerkendt, at det deltog i visse møder i PC.
- 48 Det skal på denne baggrund undersøges, om Kommissionen har godtgjort, at sagsøgeren deltog i de to andre elementer i overtrædelsen, nemlig et ulovligt samarbejde om produktionsstandsninger og et ulovligt samarbejde om markedsandele.

Sagsøgerens deltagelse i et ulovligt samarbejde om produktionsstandsninger

- 49 Ifølge beslutningen deltog de virksomheder, der var repræsenteret under møderne i PWG, fra slutningen af 1987 i et ulovligt samarbejde om standsninger af produktionsfaciliteterne, og der blev faktisk foretaget produktionsstandsninger fra 1990.
- 50 Det fremgår således af beslutningens betragtning 37, tredje afsnit, at PWG's egentlige formål i henhold til Stora's beskrivelse »bl.a. [var] 'drøftelser og opnåelse af enighed vedrørende markeder, markedsandele, priser, prisforhøjelser og kapacitet'«. Endvidere anfører Kommissionen med hensyn til »den enighed, der opnåedes i PWG i løbet af 1987« (betragtning 52, første afsnit), at den bl.a. sigtede mod at fastholde »et konstant udbudsniveau« (betragtning 58, første afsnit).
- 51 Med hensyn til PWG's rolle i det ulovlige samarbejde om kontrol med leverancer, som var karakteristisk for analysen af produktionsstandsninger, hedder det i beslutningen, at PWG havde afgørende betydning for gennemførelsen af produktionsstandsninger, da produktionskapaciteten forøgedes, og efterspørgslen faldt: »... fra begyndelsen af 1990 [fandt] de førende producenter i branchen ... det nødvendigt at træffe aftale i PWG's regi om behovet for at indføre midlertidige produktionsstandsninger. De store producenter erkendte, at de ikke kunne styrke efterspørgslen ved at sænke priserne, og at priserne simpelt hen ville falde, hvis de opretholdt fuld produktionskapacitet. Teoretisk kunne man på grundlag af kapacitetsrapporterne beregne, hvor længe driften skulle indstilles for at genoprette ligevægten mellem udbud og efterspørgsel« (beslutningens betragtning 70).
- 52 I beslutningen hedder det endvidere: »Dog foretog PWG aldrig nogen formel tildeling af 'downtime' til de enkelte producenter. Ifølge Stora voldte det praktiske problemer at nå frem til en koordineret plan for produktionsstandsninger, der

dækkede samtlige producenter. Stora har udtalt, at dette var grunden til, at der kun 'fandtes et løst system i form af henstillinger'« (beslutningens betragtning 71).

- 53 Det skal understreges, at Stora i sin anden redegørelse (bilag 39 til meddelelsen af klagepunkter, punkt 24) udtalte: »Med PWG's vedtagelse af princippet om 'pris frem for mængde' og den gradvise gennemførelse af et ensartet prissystem fra 1988, erkendte PWG's medlemmer, at det var nødvendigt at gennemføre produktionsstandsninger for at fastholde priserne, idet stigningen i efterspørgslen faldt. Uden produktionsstandsninger havde det ikke været muligt for producenterne at fastholde det aftalte prisniveau med en voksende overkapacitet.«
- 54 I det følgende punkt i redegørelsen tilføjes det: »I 1988 og 1989 kunne industrien arbejde med en næsten fuldstændig kapacitetsudnyttelse. Produktionsstandsninger, bortset fra sædvanlige standsninger, som skyldtes reparation eller ferier, blev nødvendige fra 1990 ... Senere viste det sig nødvendigt at anvende produktionsstandsninger, når tilgangen af ordrer svigtede, for at kunne gennemføre princippet om 'pris frem for mængde'. De produktionsstandsninger, som krævedes af producenterne (for at sikre ligevægten mellem produktion og forbrug), kunne beregnes på grundlag af kapacitetsrapporterne. PWG angav ikke formelt omfanget af produktionsstandsningerne, men der fandtes et løst system i form af henstillinger ...«
- 55 Kommissionen baserer også sine konklusioner på bilag 73 til meddelelsen af klagepunkter, som er et fortroligt notat af 28. december 1988 fra den marketingchef,

der var ansvarlig for Mayr-Melnhof-koncernens salg i Tyskland (hr. Katzner), til koncernens administrerende direktør i Østrig (hr. Gröller) om markedssituationen.

- 56 Ifølge dette dokument, der er gengivet i beslutningens betragtning 53, 54 og 55, havde det nærmere samarbejde på »direktørniveau« (»Präsidentenkreis«), som var blevet aftalt i 1987, betydet »vindere« og »tabere«. Udtrykket »direktørniveau« blev af Mayr-Melnhof fortolket som omfattende både PWG og PC generelt, dvs. uden reference til en bestemt begivenhed eller et bestemt møde (bilag 75 til meddelelsen af klagepunkter, punkt 2.a), hvilket ikke kræver nærmere forklaring på dette sted.
- 57 Forfatterens begrundelse for, at han i skrivende stund anså Mayr-Melnhof for »taber«, er et vigtigt bevis for, at der fandtes et ulovligt samarbejde om produktionsstandsninger mellem deltagerne i PWG's møder.
- 58 Forfatteren fastslår således:

»4) På dette punkt begynder parterne at blive uenige om, hvad målet er.

...

c) Samtlige salgsmedarbejdere og salgsagenter i Europa blev fritaget for at skulle overholde deres mængdebudgetter, og der fulgtes, stort set undtagelsesfrit, en streng prispolitik (ofte har vore medarbejdere ikke forstået vores ændrede holdning i relation til markedet — tidligere stilledes der kun krav med hensyn til mængde, mens det herefter alene var prisdisciplinen, der talte, uanset risikoen for produktionsstandsninger).«

- 59 Mayr-Melnhof har anført (bilag 75 til meddelelsen af klagepunkter), at den ovenfor gengivne passage vedrører et internt forhold i virksomheden. Når notatet imidlertid ses i en større sammenhæng, giver dette uddrag udtryk for, at der i forhold til

salgsmedarbejderne blev gennemført en streng politik, som var blevet vedtaget på »direktørniveau«. Dokumentet må endvidere ses som udtryk for, at deltagerne i 1987-aftalen, dvs. i hvert fald deltagerne i PWG's møder, utvivlsomt har vurderet følgerne af den politik, der blev besluttet, for det tilfælde at den skulle blive håndhævet med strenghed.

60 På baggrund af ovenstående findes Kommissionen at have godtgjort, at der fandtes et ulovligt samarbejde om produktionsstandsninger mellem deltagerne i møderne i PWG.

61 Ifølge beslutningen deltog de virksomheder, der deltog i JMC's møder, herunder sagsøgeren, ligeledes i dette ulovlige samarbejde.

62 Kommissionen bemærker hertil:

»Foruden Fides-systemet, der oplyste de samlede tal for hele branchen, var det almindeligt, at hver enkelt producent oplyste sin egen ordrebeholdning over for konkurrenterne på møderne i JMC.

Oplysningerne om, hvor mange dage virksomhederne havde ordrer til, var relevante i to henseender:

— som grundlag for at beslutte, hvorvidt forudsætningerne for at gennemføre prisforhøjelser var til stede

— som grundlag for at beregne, hvor lang tid driften måtte indstilles for at opretholde ligevægten mellem udbud og efterspørgsel ...» (beslutningens betragtning 69, tredje og fjerde afsnit).

63 Kommissionen anfører endvidere:

»De uofficielle notater fra to JMC-møder, det ene i januar 1990 (se betragtning 84), det andet i september 1990 (se betragtning 87), samt andre dokumenter (se betragtning 94 og 95) bekræfter ... at de store producenter holdt deres mindre konkurrenter tæt og løbende informeret i PG Paperboard om deres planer om at gennemføre yderligere produktionsstandsninger som alternativ til at sænke priserne« (beslutningens betragtning 71, tredje afsnit).

64 Bevismaterialet vedrørende JMC's møder (bilag 109, 117 og 118 til meddelelsen af klagepunkter) bekræfter, at der som led i forberedelsen af prisforhøjelserne fandt drøftelser sted om produktionsstandsninger. Bl.a. nævner bilag 118 til meddelelsen af klagepunkter, som er et notat fra Rena angående JMC's møde den 6. september 1990, omfanget af prisforhøjelser i en række lande, datoerne for den fremtidige offentliggørelse af disse samt ordrebeholdningen udtrykt i antal arbejdsdage for flere producenter. Notatets forfatter giver udtryk for, at visse producenter forudså produktionsstandsninger, idet han anfører:

»Kopparfors 5-15 days
5 /9 will stop for five days.«

- 65 Selv om bilag 117 og 109 til meddelelsen af klagepunkter ikke indeholder direkte oplysninger om påtænkte produktionsstandsninger, afslører de imidlertid, at situationen med hensyn til ordrebeholdning og indgående ordrer blev drøftet under JMC's møder den 6. september og den 16. oktober 1989.
- 66 I sammenhæng med redegørelserne fra Stora er disse dokumenter tilstrækkeligt bevis for, at de producenter, der deltog i JMC's møder, deltog i et ulovligt samarbejde om produktionsstandsninger. De virksomheder, der deltog i det ulovlige samarbejde om priser, havde nødvendigvis kendskab til, at en gennemgang af ordrebeholdningen og indgående ordrer samt drøftelser af eventuelle produktionsstandsninger ikke alene skulle indgå ved afgørelsen af, om markedsvilkårene var gunstige for en samordnet prisforhøjelse, men ligeledes ved afgørelsen af, om produktionsstandsninger var nødvendige for at undgå, at det samordnede prisniveau undermineredes af et for stort udbud. Det fremgår således navnlig af bilag 118 til meddelelsen af klagepunkter, at deltagerne i JMC's møde den 6. september 1990 enedes om at annoncere en kommende prisforhøjelse, selv om en række producenter havde erklæret, at de gjorde klar til at standse produktionen. Markedsforholdene syntes således at kræve, at der fandt (yderligere) produktionsstandsninger sted, såfremt en fremtidig prisforhøjelse reelt skulle kunne gennemføres, hvilket producenterne i hvert fald stiltiende havde accepteret.
- 67 Af disse grunde finder Retten, uden at det er fornødent at undersøge de øvrige beviser, som Kommissionen har henvist til i beslutningen (bilag 102, 113, 130 og 131 til meddelelsen af klagepunkter), at Kommissionen har bevist, at de virksomheder, der deltog i JMC's møder og i det ulovlige samarbejde om priser, deltog i et ulovligt samarbejde vedrørende produktionsstandsninger.
- 68 Det må herefter lægges til grund, at sagsøgeren deltog i et ulovligt samarbejde vedrørende produktionsstandsninger.

Sagsøgerens deltagelse i et ulovligt samarbejde om markedsandele

- 69 Sagsøgeren bestrider, at selskabet deltog i et ulovligt samarbejde om markedsandele, men det har ikke anfægtet den i beslutningen indeholdte bemærkning om, at de producenter, der deltog i møderne i PWG, indgik en aftale om, at »de store producenters andele af det vesteuropæiske marked [blev] 'fastfrosset' på de aktuelle niveauer, og der blev ikke gjort forsøg på at hverve nye kunder eller forøge salget til de faste kunder gennem aggressive priskampagner« (betragtning 52, første afsnit).
- 70 Der skal på denne baggrund henvises til, at Kommissionen i relation til de virksomheder, der ikke deltog i PWG's møder, anfører følgende:

»Mens de mindre kartonproducenter, der deltog i JMC's møder, ikke blev indviet i de indgående drøftelser af markedsandele i PWG, accepterede de alle princippet om 'pris frem for mængde' og var derfor udmærket klar over den almindelige forståelse, der herskede blandt de større producenter med henblik på at fastholde 'et konstant udbudsniveau' og uden tvivl også om behovet for at tilpasse deres egen markedsadfærd hertil« (beslutningens betragtning 58, første afsnit).

- 71 Uanset at det ikke udtrykkeligt fremgår af beslutningen, bekræfter Kommissionen herved Stora's redegørelser, hvori det hedder:

»De producenter, der ikke deltog i PWG, blev normalt ikke orienteret om enkelthederne i drøftelserne vedrørende markedsandele. Uanset dette ville de som led i princippet om pris frem for mængde, som de var med i, fra de store producenter

være blevet gjort bekendt med betydningen af ikke at underminere priserne ved at bevare et stabilt udbudsniveau.

For så vidt angår udbuddet af GC-kvaliteter var de andele, som dækkedes af producenter, der ikke deltog i PWG, så ubetydelige, at det stort set ville være uden betydning, om de deltog i aftalerne vedrørende markedsandele eller ikke« (bilag 43 til meddelelsen af klagepunkter, punkt 1.2).

72 Kommissionen bygger i lighed med Stora navnlig på den antagelse, at selv om det ikke direkte er bevist, må de virksomheder, der ikke havde deltaget i PWG's møder, men som bevisligt var med i andre elementer af den overtrædelse, der er nævnt i beslutningens artikel 1, antages at have haft kendskab til det ulovlige samarbejde vedrørende markedsandele.

73 En sådan slutning kan ikke tiltrædes. Kommissionen har for det første ikke henvist til nogen form for beviser, der kan antages at godtgøre, at de virksomheder, der ikke havde deltaget i PWG's møder, havde tiltrådt en generel aftale om, at de største producenters markedsandele skulle fastfryses. Bilag 73 til meddelelsen af klagepunkter bekræfter ganske vist Stora's forklaringer, dels om, at der fandtes et ulovligt samarbejde om markedsandele mellem de virksomheder, der hørte til på »direktørniveau«, dels om et ulovligt samarbejde om produktionsstandsninger (jf. ovenfor, præmis 49 ff.). Der findes imidlertid ikke andre beviser for, at bl.a. det ulovlige samarbejde om markedsandele og kontrollen med produktionens omfang skulle drøftes i PC. Udtrykket »direktørniveau« (»Präsidentenkreis«) i bilag 73 til meddelelsen af klagepunkter kan derfor, uanset Mayr-Melnhof's forklaring, ikke antages at henvise til andre organer end PWG. Det kan herefter ikke antages, at sagsøgeren som følge af sin deltagelse i møder i PC tilsluttede sig den generelle aftale.

- 74 For det andet kan den omstændighed, at virksomhederne deltog i et ulovligt samarbejde om priser og i et ulovligt samarbejde om produktionsstandsninger, ikke anses for bevis for, at de ligeledes deltog i et ulovligt samarbejde vedrørende markedsandele. I denne forbindelse bemærkes, at det ulovlige samarbejde vedrørende markedsandele i modsætning til, hvad Kommissionen tilsyneladende påstår, ikke i sig selv har nogen forbindelse med det ulovlige samarbejde om priser og/eller om produktionsstandsninger. Det er tilstrækkeligt at fastslå, at det ulovlige samarbejde vedrørende markedsandelene for de største producenter i PWG ifølge beslutningen (beslutningens betragtning 52 ff.) havde til formål at holde markedsandelene på et konstant niveau, med mulighed for ændring fra tid til anden, også i perioder, hvor markedsvilkårene, herunder ligevægten mellem udbud og efterspørgsel, ikke krævede, at produktionen tilpassedes for at sikre, at de aftalte prisforhøjelser faktisk blev gennemført. Det følger heraf, at en eventuel deltagelse i et ulovligt samarbejde om priser og/eller produktionsstandsninger ikke beviser, at de virksomheder, der ikke havde deltaget i PWG's møder, umiddelbart deltog i et ulovligt samarbejde om markedsandele, eller at de nødvendigvis havde eller burde have haft kendskab hertil.
- 75 Det bemærkes for det tredje, at det fremgår af beslutningens betragtning 58, andet og tredje afsnit, at Kommissionen som yderligere bevis for sin påstand henviser til bilag 102 til meddelelsen af klagepunkter, dvs. et notat, som Kommissionen har fået fra Rena, og som ifølge beslutningen vedrører et særligt møde i Nordic Paperboard Institute (herefter »NPI«) den 3. oktober 1988. I denne forbindelse bemærkes blot, at sagsøgeren dels ikke var medlem af NPI, dels at dokumentets omtale af, at det eventuelt blev nødvendigt at anvende produktionsstandsninger, af de allerede anførte grunde ikke kan anses for bevis for et ulovligt samarbejde vedrørende markedsandele.
- 76 For at Kommissionen kan anse de enkelte virksomheder, der er nævnt i en beslutning som den foreliggende, for ansvarlige for at have deltaget i et kartel i sin helhed i en bestemt periode, skal det for hver enkelt virksomhed bevises, at den har indvilget i en samlet plan, som omfatter de elementer, kartellet består af, eller i denne periode har deltaget direkte i samtlige disse elementer. En virksomhed kan endvidere anses for ansvarlig for et kartel i sin helhed, selv om det er godtgjort, at virksomheden kun deltog direkte i ét eller flere af kartellets elementer, såfremt virksomheden vidste eller nødvendigvis burde vide, at det ulovlige samarbejde, som den deltog i, indgik i en samlet plan, og såfremt den samlede plan dækkede

samtlige kartellets elementer. Når dette er tilfældet, kan den omstændighed, at den pågældende virksomhed ikke deltog direkte i samtlige elementer af kartellet i sin helhed, ikke fritage virksomheden for ansvar for overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1. En sådan omstændighed kan imidlertid indgå i vurderingen af overtrædelsens grovhed.

- 77 I det foreliggende tilfælde har Kommissionen ikke bevist, at sagsøgeren vidste eller nødvendigvis burde vide, at selskabets retsstridige adfærd indgik i en samlet plan, der ud over det ulovlige samarbejde om priser og det ulovlige samarbejde om produktionsstandsninger, som selskabet faktisk deltog i, også omfattede et ulovligt samarbejde om de største producenters markedsandele.
- 78 Beslutningens artikel 1, ottende led, hvorefter den aftale og den samordnede praksis, sagsøgeren deltog i, sigtede mod at »fastholde markedsandelene for de store producenter på konstante niveauer, dog med mulighed for ændring fra tid til anden«, bør herefter annulleres i forhold til sagsøgeren.

Påstanden om nedsættelse af bøden

Anbringendet om en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet med hensyn til det generelle bødeniveau

Parternes argumenter

- 79 Sagsøgeren finder ikke, at bødens størrelse er passende. Kommissionen har lagt et langt højere bødeniveau end i andre sager og dermed tilsidesat

ligebehandlingsprincippet, der også gælder i forbindelse med fastsættelse af bøder.

- 80 Domstolen har ganske vist fastslået, at Kommissionen principielt er berettiget til at skærpe sin bødepolitik (Domstolens dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80, 101/80, 102/80 og 103/80, *Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, Sml. s. 1825, præmis 108), men enhver forhøjelse af bødeniveauet skal være begrundet i en generel ændring af Kommissionens politik. Sagsøgeren har henvist til, at bødeudmålingen skete på grundlag af en bestemt procentdel af de berørte virksomheders omsætning på kartonmarkedet. Procentsatsen var 7,5% og ligger dermed mere end 50% over den sats, der er anvendt i tidligere sager (jf. bl.a. Rettens dom af 7.7.1994, sag T-43/92, *Dunlop Slazenger mod Kommissionen*, Sml. II, s. 441, præmis 174). I Kommissionens beslutning 94/815/EF af 30. november 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (sag IV/33.126 og 33.322 — *Cement*, EFT L 343, s. 1) blev der anvendt en sats på 4% af de pågældende virksomheders omsætning inden for Fællesskabet på cementområdet, selv om det blev fastslået, at der var tale om en særlig grov overtrædelse af konkurrencereglerne, der begrundede store bøder, og selv om overtrædelsen havde varet ca. ti år. Kommissionens bødepolitik er således usammenhængende og uforenelig med det fællesskabsretlige ligebehandlingsprincip.
- 81 En forskellig behandling af virksomhederne i forskellige brancher må under alle omstændigheder forudsætte, at der angives objektive grunde herfor i beslutningen.
- 82 Kommissionen har heroverfor anført, at den ikke har pligt til at give meddelelse om en generel ændring af sin bødepolitik i form af en forhøjelse af bødeniveauet (dommen i sagen *Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, a.st., præmis 109).

- 83 I det foreliggende tilfælde er en sats på ca. 7,5% af de pågældende virksomheders relevante omsætning absolut rimelig i betragtning af overtrædelsens grovhed (Rettens dom af 10.3.1992, sag T-13/89, ICI mod Kommissionen, Sml. II, s. 1021, præmis 386). Kommissionen har ikke pligt til at anvende de samme parametre, hver gang den fastsætter sanktioner i anledning af overtrædelser af traktatens artikel 85.
- 84 Kommissionen har endvidere anført, at sagsøgeren, da selskabet modtog meddelelsen af klagepunkter, var bekendt med, at Kommissionen agtede at forstærke bødernes forebyggende virkning, således som det var blevet varslet i *XXI Beretning om konkurrencepolitikken* (punkt 139). Sagsøgeren og de andre berørte virksomheder må også have været klar over, at de ville blive pålagt store bøder, idet Kommissionens beslutning 86/398/EØF af 23. april 1986 vedrørende en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/31.149 — Polypropylen, EFT L 230, s. 1, herefter »polypropylen-beslutningen«) var blevet offentliggjort inden begyndelsen af den periode, der blev lagt til grund ved bødeudmålingen i forbindelse med den omtvistede beslutning. Kommissionen har i denne forbindelse henvist til, at Retten har fastslået, at det generelle niveau for de bøder, der blev pålagt polypropylen-beslutningens adressater, efter de konkrete omstændigheder fuldt ud var berettiget (dommen sagen Rhône-Poulenc mod Kommissionen, a.st., præmis 164).
- 85 Kommissionen har endelig anført, at det samlede beløb for de pålagte bøder er uden betydning, idet det varierer efter antallet af berørte virksomheder og deres respektive omsætning.

Rettens bemærkninger

- 86 I medfør af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 kan Kommissionen ved beslutning pålægge virksomheder, der forsætligt eller uagtsomt overtræder bestemmelserne i traktatens artikel 85, stk. 1, bøder på mindst 1 000 og højst 1 000 000 ECU, idet sidstnævnte beløb dog kan forhøjes til 10% af omsætningen i det sidste

regnskabsår i hver af de virksomheder, som har medvirket ved overtrædelsen. Ved fastsættelsen af bødens størrelse skal der tages hensyn til både overtrædelsens grovhed og dens varighed. Det fremgår således af Domstolens praksis, at overtrædelsernes grovhed skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (Domstolen kendelse af 25.3.1996, sag C-137/95 P, SPO m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1611, præmis 54).

87 I den foreliggende sag har Kommissionen fastsat det generelle bødeniveau under hensyn til overtrædelsens varighed (beslutningens betragtning 167) samt ud fra følgende overvejelser (betragtning 168):

- »— Hemmelige aftaler om prisfastsættelse og opdeling af markeder er efter selve deres beskaffenhed stærkt konkurrencebegrænsende.

- Kartellet dækkede stort set hele Fællesskabets område.

- EF-markedet for karton er en betydningsfuld industrisektor, der repræsenterer indtil 2,5 mia. ECU hvert år.

- De virksomheder, der deltog i overtrædelsen, tegner sig for stort set hele markedet.

- Kartellet blev drevet i form af et system med regelmæssige, institutionaliserede møder, som havde til formål at regulere markedet for karton i EF i de mindste enkeltheder.

- Der blev taget omhyggelige skridt til at skjule den sande beskaffenhed og det sande omfang af de hemmelige aftaler (manglen på officielle mødereferater eller dokumentation vedrørende PWG og JMC; deltagerne blev tilskyndet til ikke at tage referat; tidspunkterne for og rækkefølgen, i hvilken prisstigningerne blev annonceret, blev iscenesat, således at man var i stand til at hævde, at man blot 'fulgte efter', osv.).

- Kartellet var meget succesfuldt med hensyn til opnåelse af sine mål.«

88 Retten bemærker endvidere, at det er ubestridt, at der blev pålagt bøder, der for »hovedmændene« i kartellet som udgangspunkt var på 9% af omsætningen på kartonmarkedet i Fællesskabet i 1990 i de virksomheder, beslutningen var rettet til, og på 7,5% for de »almindelige medlemmers« vedkommende.

89 Det understreges for det første, at Kommissionen ved fastlæggelsen af det generelle bødeniveau kan tage hensyn til, at åbenbare overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceregler fortsat er relativt hyppige, hvorfor den har adgang til at forhøje bødeniveauet for at forstærke deres forebyggende virkning. Den omstændighed, at Kommissionen tidligere har pålagt bøder af en bestemt størrelsesorden i tilfælde af visse typer overtrædelser, kan ikke berøve den mulighed for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer, hvis det er nødvendigt for at gennemføre Fællesskabets konkurrencepolitik (jf. bl.a. de ovennævnte domme i sagerne *Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, præmis 105-108, og *ICI mod Kommissionen*, præmis 385).

- 90 Kommissionen har for det andet med rette hævdet, at der som følge af sagens særlige omstændigheder ikke kan foretages en umiddelbar sammenligning mellem det generelle bødeniveau i denne beslutning og det bødeniveau, Kommissionen har anvendt i sin hidtidige beslutningspraksis, herunder navnlig i polypropylen-beslutningen, som efter Kommissionens egen opfattelse er den, der bedst kan sammenlignes med den foreliggende sag. Til forskel fra polypropylen-beslutningen er der i den foreliggende sag generelt ikke taget hensyn til formildende omstændigheder ved fastsættelsen af det generelle bødeniveau. De forholdsregler, der blev truffet med henblik på at skjule det ulovlige samarbejde, viser, at virksomhederne fuldt ud var vidende om, at deres adfærd var ulovlig. Kommissionen kunne derfor tillægge disse foranstaltninger betydning ved sin vurdering af overtrædelsens grovhed, idet de må anses for en særlig skærpende omstændighed ved overtrædelsen, der karakteriserer denne i forhold til de overtrædelser, som Kommissionen tidligere har fastslået (jf. nedenfor, præmis 150-154).
- 91 Retten lægger for det tredje vægt på, at overtrædelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, var langvarig og åbenbar, uanset den advarsel, der må antages at ligge i Kommissionen hidtidige beslutningspraksis, herunder polypropylen-beslutningen.
- 92 Af disse grunde finder Retten, at de kriterier, der er anført i beslutningens betragtning 168, kan begrunde det generelle bødeniveau, som Kommissionen har fastsat.
- 93 Kommissionen kan endelig ikke ved fastsættelsen af det generelle bødeniveau i denne sag anses for at have fraveget sin hidtidige beslutningspraksis i et sådant omfang, at den skulle have begrundet sin vurdering af overtrædelsens grovhed nærmere (jf. bl.a. Domstolens dom af 26.11.1975, sag 73/74, *Groupement des fabricants de papiers peints de Belgique m.fl. mod Kommissionen*, Sml. s. 1491, præmis 31).
- 94 Dette anbringende kan derfor ikke tiltrædes.

Anbringendet om, at der, i hvert fald delvis, ikke er grundlag for bøden

Parternes argumenter

- 95 Sagsøgeren finder, at der ved fastsættelsen af bødens størrelse bør tages hensyn til, at selskabet ikke deltog i det ulovlige samarbejde om produktionsstandsninger og det ulovlige samarbejde om markedsandele (jf. ovenfor, præmis 33-39).
- 96 Der bør endvidere tages hensyn til, at Kommissionen fejlagtigt lagde til grund, at kartellet havde stor succes på markedet. Denne påstand modbevises i øvrigt af Kommissionen selv, idet den konstaterer, at der blev givet irrettesættelser til visse medlemmer af PWG (beslutningens betragtning 59), og at store producenter øgede deres markedsandele til trods for det påståede ulovlige samarbejde om kvoter (betragtning 60). Den omstændighed, at Kommissionen betragter de irrettesættelser, der blev givet visse medlemmer af PWG, som sanktioner, udelukker imidlertid ikke, at de berørte producenter i vidt omfang handlede i egen interesse, og at kartellet derfor ikke fungerede.
- 97 Kommissionen har henvist til sine bemærkninger om, at sagsøgeren deltog fuldt ud i en enkelt overtrædelse (jf. ovenfor, præmis 40-44).
- 98 For så vidt angår kartellets succes har Kommissionen gjort gældende, at priserne og markedsandelene ville have udviklet sig helt anderledes uden de ulovlige aftaler. Sagsøgeren har derfor ikke ret i, at kartellet kun fungerede ufuldstændigt. Det forhold, at der fandtes sanktioner, og at visse store producenter forøgede deres markedsandele, ændrer ikke noget herved.

Rettens bemærkninger

- 99 Som allerede fastslået (jf. ovenfor, præmis 77), har Kommissionen ikke godtgjort, at sagsøgeren deltog i et ulovligt samarbejde om markedsandele.
- 100 Retten finder imidlertid som led i udøvelsen af sin fulde prøvelsesret, at den af sagsøgeren begåede overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1, stadig er så grov, at bøden ikke bør nedsættes.
- 101 Det skal i denne forbindelse bemærkes, at sagsøgeren ikke deltog i PWG's møder og derfor ikke blev betragtet som »hovedmand« i kartellet. Da selskabet ifølge Kommissionen ikke var blandt kartellets »drivende kræfter« (beslutningens betragtning 170, første afsnit), blev det pålagt en bøde på 7,5% af dets omsætning på Fællesskabets kartonmarked i 1990. Dette generelle bødeniveau er berettiget (jf. ovenfor, præmis 86 ff.).
- 102 Kommissionen antog ganske vist med urette, at de producenter, der ikke var repræsenteret i PWG, »udmærket [var] klar over« det ulovlige samarbejde om markedsandele (betragtning 58, første afsnit), men det fremgår af selve beslutningen, at det var virksomhederne i PWG, der blev enige om at »fastfryse« markedsandelene (jf. f.eks. betragtning 52), og at der ikke fandt nogen drøftelser sted vedrørende markedsandelene for de producenter, der ikke var repræsenteret i PWG. Endvidere anfører Kommissionen i beslutningens betragtning 116, andet afsnit, at »markedsdelingsaftalerne (særlig fastfrysningen af markedsandelene (se betragtning 56 og 57)) i kraft af selve deres karakter først og fremmest angik de store producenter«. Det ulovlige samarbejde om markedsandele, som fejlagtigt blev lagt sagsøgeren til last, var således ifølge Kommissionen selv af sekundær betydning i forhold til bl.a. det ulovlige samarbejde om priser.

- 103 Sagsøgerens argument om, at kartellet ikke havde stor succes på markedet, sigter til den af Kommissionen anlagte vurdering, hvorefter »kartellet var meget succesfuldt med hensyn til opnåelse af sine mål« (beslutningens betragtning 168, syvende led). Det er ubestridt, at denne betragtning henviser til virkningerne på markedet af den overtrædelse, der er fastslået i beslutningens artikel 1.
- 104 Sagsøgerens argumentation må imidlertid forstås således, at selskabet ikke anfægter den af Kommissionen anlagte vurdering af virkningerne af det ulovlige samarbejde om priser. Sagsøgeren gør nemlig gældende, at selskabet i sin egenskab af aftager af karton blev ramt af virkningerne af de samordnede prisforhøjelser (jf. nedenfor, præmis 132 ff.). Desuden vedrører de argumenter og henvisninger, som sagsøgeren støtter nærværende anbringende på, udelukkende virkningerne af det ulovlige samarbejde om markedsandele.
- 105 Sagsøgerens argumentation må herefter forstås således, at selskabet bestrider, at det ulovlige samarbejde om markedsandele var meget succesfuldt med hensyn til opnåelse af sine mål.
- 106 Det fremgår imidlertid af beslutningen, at konstateringen af den store succes med hensyn til opnåelsen af målene navnlig støttes på virkningerne af det ulovlige samarbejde om priser. Mens virkningerne heraf er undersøgt i beslutningens betragtning 100, 101, 102, 115, 135, 136 og 137, har spørgsmålet om, hvorvidt det ulovlige samarbejde om markedsandele og om produktionsstandsninger har haft virkninger på markedet, derimod ikke været genstand for en særskilt undersøgelse.
- 107 Hvad angår det ulovlige samarbejde om markedsandele har Kommissionen ikke gjort gældende, at de virksomheder, der deltog i PWG's møder, ville opnå en absolut fastfrysning af deres markedsandele. Ifølge beslutningens betragtning 60, andet afsnit, var aftalen om markedsandele ikke statisk, »men genstand for periodisk justering og genforhandling«.

108 Sagsøgerens argumentation kan derfor ikke tiltrædes.

109 Anbringendet må herefter forkastes.

Anbringendet om, at Kommissionen lagde en forkert omsætning til grund

Parternes argumenter

110 Sagsøgeren har henvist til, at Kommissionen ved fastsættelsen af den bøde, som skulle pålægges hver enkelt virksomhed, tog hensyn til virksomhedens stilling inden for branchen (størrelse, produktsortiment, markedsandel, koncernomsætning og omsætning af karton) (beslutningens betragtning 169, første afsnit, tredje led).

111 Som det fremgår af de individuelle oplysninger i bilagene til meddelelsen af klagepunkter, medregnede Kommissionen ved fastsættelsen af sagsøgerens omsætning og markedsandel (beregnet på grundlag af omsætningen) de »interne salg«, dvs. selskabets eget behov. I sit svar på en begæring om oplysninger af 8. oktober 1993 oplyste sagsøgeren kun den omsætning, der var opnået ved salg af karton til tredjemand (63,86 mio. DEM i 1991), med den begrundelse, at kun dette udgjorde omsætningen i handelsretlig forstand. På trods af dette svar anmodede Kommissionen selskabet om at oplyse værdien af de interne leverancer til selskabets foldeæskefabrikker (som beløb sig til 14,1 mio. DEM i 1991).

- 112 Sagsøgeren gør gældende, at det er uforeneligt med traktatens artikel 85 og artikel 15 i forordning nr. 17 at tage hensyn til interne leverancer i forbindelse med bødeudmålingen.
- 113 De interne leverancer indgår ikke i den eksterne omsætning og må derfor ikke tages i betragtning. Der bliver først tale om en omsætning i forbindelse med de interne leverancer, når de af sagsøgerens fabrikker fremstillede foldeæsker bliver leveret til tredjemand, og denne omsætning indgår herefter i den samlede omsætning.
- 114 Sagsøgeren har over for påstanden om, at selskabet drog fordel af forhøjelserne af kartonprisen, anført, at Kommissionen ikke har undersøgt, om en såkaldt koncernintern omsætning er relevant i kartelretlig henseende. En virksomheds eget forbrug eller benyttelse af ydelser til dele af virksomheden, som ikke er juridisk selvstændige enheder (virksomheder, fabrikker, afdelinger, salgskontorer osv.), og som retligt og økonomisk ikke kan træffe selvstændige beslutninger, falder ikke ind under traktatens artikel 85, uanset hvorledes sådanne aktiviteter behandles regnskabsmæssigt. Sagsøgeren konkluderer på denne baggrund, at leveringen af karton til selskabets foldeæskefabrikker til disses eget behov er irrelevant og skal lades ude af betragtning.
- 115 Sondringen mellem eksterne og interne leverancer er i overensstemmelse med Kommissionens faste beslutningspraksis i forbindelse med fusioner (beslutningen af 23.9.1991 i sagen Mannesmann/Boge (IV/M.134), betragtning 19, og Kommissionens beslutning 93/9/EØF af 30.9.1992 om en fusions forenelighed med det fælles marked (sag IV/M.214 — Du Pont/ICI, EFT 1993 L 7, s. 13, betragtning 31), og Kommissionen kan ikke sætte sig ud over denne praksis inden for rammerne af traktatens artikel 85 eller artikel 15 i forordning nr. 17. Desuden viser artikel 5, stk. 1, andet afsnit, og artikel 5, stk. 5, litra a), i Rådets forordning (EØF) nr. 4064/89 af 21. december 1989 om kontrol med fusioner og virksomhedsovertagelser (EFT L 395, s. 1, herefter »forordning nr. 4064/89«), at interne transaktioner ikke medregnes ved beregning af omsætningen.

- 116 Retten har indirekte bekræftet en sådan sondring i sin dom af 14. juli 1994 i sagen Parker Pen mod Kommissionen (sag T-77/92, Sml. II, s. 549) ved at fastslå, at der ved beregningen af omsætningen med henblik på fastsættelsen af bødens størrelse både kan tages hensyn til virksomhedens samlede omsætning og til omsætningen vedrørende de produkter, som er omfattet af overtrædelsen. I den pågældende dom blev der kun taget hensyn til den eksterne omsætning.
- 117 Kommissionen har anført, at sagsøgeren solgte foldeæsker, der var fremstillet af de af beslutningen omfattede produkter. Selskabet opnåede dermed en ulovlig konkurrencefordel, idet det ikke for alvor kan hævde, at det fakturerede de koncerninterne transaktioner til kartellets høje priser. Det drog således på den ene eller den anden måde fordel af salget af de af de ulovlige aftaler omfattede produkter. Det ville derfor være forkert at undlade at tage hensyn til den såkaldte »interne« omsætning. Sagsøgerens synspunkt ville føre til en uberettiget begunstiggelse af integrerede producenter.
- 118 Det er heller ikke korrekt, at der ikke blev opnået nogen omsætning med de omhandlede kartonprodukter, idet disse blev anvendt til fremstilling af foldeæsker, som blev afsat på markedet.
- 119 Kommissionen har bestridt det af sagsøgeren anførte om, at leveringen af karton til selskabets fabrikker med henblik på forarbejdning svarer til et eget forbrug, der ikke falder ind under traktatens artikel 85. Henvisningen til Kommissionens praksis på området for kontrol med fusioner og virksomhedsovertagelser er irrelevant, idet der på dette område er tale om, at det i forbindelse med beregningen af omsætningen efter artikel 1 og 5 i forordning nr. 4064/89 skal afgøres, om de berørte virksomheder har en tilstrækkelig økonomisk styrke til, at det kan begrunde en iværksættelse af den fællesskabsretlige fusionskontrolprocedure.

Rettens bemærkninger

- 120 Det er ubestridt, at der blev pålagt bøder, der for »hovedmændene« i kartellet som udgangspunkt var på 9% af omsætningen på kartonmarkedet i Fællesskabet i 1990 i de virksomheder, beslutningen var rettet til, og på 7,5% for de »almindelige medlemmers« vedkommende. Kommissionen anså sagsøgeren for at høre til sidstnævnte kategori af virksomheder.
- 121 Det fremgår af sagens akter, at det beløb, sagsøgerens bøde blev beregnet på grundlag af, består af omsætningen ved salg af karton til tredjemand og værdien af de interne leverancer af karton til foldæskefabrikkerne, der tilhører sagsøgeren og dermed ikke er selvstændige juridiske personer.
- 122 Det var efter Rettens opfattelse berettiget, at Kommissionen beregnede omsætningen således med henblik på bødeudmålingen.
- 123 Der findes ingen regler, der forbyder en hensyntagen til værdien af et selskabs interne leverancer i forbindelse med bødeudmålingen.
- 124 I henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 kan Kommissionen ved beslutning pålægge virksomheder, der forsætligt eller uagtsomt har overtrådt bestemmelserne i traktatens artikel 85, stk. 1, bøder på mindst 1 000 og højst 1 000 000 ECU, idet sidstnævnte beløb dog kan forhøjes til 10% af omsætningen i det sidste regnskabsår i hver af de virksomheder, som har medvirket ved overtrædelsen.

- 125 Den øvre grænse for en bøde på over 1 000 000 ECU er udtrykkeligt fastlagt under henvisning til virksomhedens omsætning. Som fastslået af Domstolen, har denne grænse til formål, at bøderne ikke er urimelige i forhold til virksomhedens størrelse, og da det faktisk kun er den samlede omsætning, som kan give en omtrentlig forestilling herom, skal den anførte procentsats forstås således, at den vedrører den samlede omsætning (dommen i sagen *Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, a.st., præmis 118 og 119).
- 126 Ved at fastsætte de i beslutningens artikel 3 nævnte virksomheders bøder alene på grundlag af omsætningen ved salget af det af overtrædelsen berørte produkt har Kommissionen som beregningsgrundlag valgt den del af virksomhedernes samlede omsætning, der bedst afspejler den fordel, de har draget af kartellet.
- 127 Retten kan i denne forbindelse ikke tiltræde sagsøgerens argument om, at selskabet ikke drog fordel af kartellet, når det leverede karton til sine fabrikker. Sagsøgeren har ikke ført nogen form for bevis for værdien af disse interne leverancer, selv om Kommissionen i svarskriftet har gjort gældende, at disse leverancer ikke blev berørt af de ulovligt vedtagne forhøjelser af kartonprisen. Det må derfor lægges til grund, at sagsøgerens foldeæskefabrikker og dermed sagsøgeren selv drog fordel af kartellet ved at anvende karton fra sin egen produktion som råmateriale. I modsætning til de konkurrerende forarbejdningsvirksomheder skulle sagsøgeren nemlig ikke bære de omkostningsstigninger, der blev forårsaget af de samordnede prisforhøjelser.
- 128 Hvis der ikke blev taget hensyn til værdien af de interne kartonleverancer inden for Europa Carton, ville de vertikalt integrerede selskaber nødvendigvis blive begunstiget på uberettiget vis. Der ville i så fald ikke blive taget hensyn til den fordel, der blev draget af kartellet, og den pågældende virksomhed ville dermed ikke blive pålagt en sanktion, der står i forhold til dens betydning på markedet for de af overtrædelsen omfattede produkter.

- 129 Endelig bemærkes, at den af sagsøgeren dragne parallel til behandlingen af koncerninterne aftaler (jf. ovenfor, præmis 114) er irrelevant, idet nærværende sag ikke rejser spørgsmål om traktatens artikel 85's materielle anvendelsesområde.
- 130 Sagsøgerens argument baseret på reglerne om fusioner og virksomhedsovertagelser er heller ikke relevant. Det skal hertil blot bemærkes, at det forhold, at eventuelle »interne salg« i henhold til visse af bestemmelserne i artikel 5 i forordning nr. 4064/89 ikke skal medregnes ved beregningen af virksomhedernes samlede omsætning i forbindelse med fusioner, skyldes, at en hensyntagen til sådanne transaktioner ville medføre, at der blev taget hensyn til den samme omsætning to gange. I det foreliggende tilfælde blev omsætningen i forbindelse med salget af foldeæsker imidlertid ikke taget i betragtning ved fastsættelsen af sagsøgerens bøde.
- 131 Anbringendet kan herefter ikke tiltrædes.

Anbringendet om, at der foreligger formildende omstændigheder, fordi sagsøgeren blev berørt af de samordnede foranstaltninger i sin egenskab af aftager af karton

Parternes argumenter

- 132 Ifølge sagsøgeren tog Kommissionen ikke hensyn til, at selskabet er Tysklands største virksomhed med hensyn til forarbejdning af karton til foldeæsker. Forarbejdningsaktiviteterne har en økonomisk vægt, der er tre gange så stor som kartonfabrikkens. Forhøjelserne af kartonprisen havde derfor negative økonomiske virkninger for selskabet, da dets foldeæskefabrikkers kostpriser steg.

- 133 Der burde så meget mere være taget hensyn til dette argument, som foldeæskebranchen ikke kunne vælte omkostningsstigningerne over på aftagerne. Prisforhøjelserne belastede således forarbejdningsvirksomheder såsom sagsøgeren, hvilket blev bekræftet af den af BPIF indgivne klage.
- 134 Kommissionens påstand om, at sagsøgeren ikke blev berørt af de negative virkninger, fordi selskabet leverede karton til sine forarbejdningsfabrikker til gunstige priser, er uholdbar. Der er herved tale om et økonomisk kunstigt ræsonnement, for i en integreret virksomhed skal det, som en del af virksomheden regnskabsmæssigt overlader til en anden del af virksomheden, i den sidste ende »vindes tilbage« på markedet, hvis virksomheden vil opnå en fortjeneste. Desuden tog Kommissionen ikke hensyn til, at sagsøgerens kartonfabrik kun dækkede ca. 20% af selskabets foldeæskefabrikkers kartonbehov. Der blev med andre ord ikke taget hensyn til leverancerne fra tredjemand, der imidlertid blev faktureret til kartellets priser.
- 135 Sagsøgeren har til støtte for sit synspunkt henvist til kommissionsbeslutninger, hvori det er blevet anerkendt, at der ved vurderingen af den rolle, en virksomhed har spillet i forbindelse med en overtrædelse, kan tages hensyn til omfanget af de økonomiske virkninger for virksomheden og navnlig det forhold, at virksomheden har handlet under pres, mod sin vilje eller i strid med sine egne økonomiske interesser. Selskabet støtter sig også til den ovennævnte dom i sagen Parker Pen mod Kommissionen, hvoraf det fremgår, at Kommissionen pålagde den berørte forhandler en bøde på 40 000 ECU og leverandøren en bøde på 700 000 ECU.
- 136 Kommissionen finder, at anbringendet bør forkastes.
- 137 Der er ingen grund til at tro, at sagsøgeren fakturerede sig selv for foldeæskekartonen til kartellets kunstigt fastsatte priser, og at det derfor ligesom de andre foldeæskeproducenter led under de økonomiske virkninger af prisforhøjelserne.

Sagsøgeren har i øvrigt ikke godtgjort, at selskabet betalte de i kartellet vedtagne priser for den karton, som andre producenter leverede til selskabets forarbejdningsfabrikker.

- 138 Endelig kan sagsøgeren på baggrund af sagsakterne ikke hævde, at selskabet handlede under pres fra sine partnere, mod sin vilje eller i strid med sine egne økonomiske interesser.

Rettens bemærkninger

- 139 Som allerede nævnt, skal overtrædelsernes grovhed fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (kendelsen i sagen SPO m.fl. mod Kommissionen, a.st., præmis 54).
- 140 Sagsøgeren bestrider ikke, at selskabet deltog i det i beslutningens artikel 1 konstaterede ulovlige samarbejde om priser.
- 141 Det forhold, at en virksomhed, der har deltaget i et ulovligt samarbejde om priser med sine konkurrenter, har handlet i strid med sine egne økonomiske interesser, og at den som følge heraf har lidt under virkningerne af det ulovlige samarbejde, udgør ikke nødvendigvis en formildende omstændighed, som der skal tages hensyn til i forbindelse med bødeudmålingen. En virksomhed, der fortsætter med at indgå prisaftaler med sine konkurrenter på trods af sine påståede tab, kan nemlig ikke anses for at have begået en mindre grov overtrædelse end de andre virksomheder, der har deltaget i det ulovlige samarbejde.

- 142 Situationen vil eventuelt kunne være en anden, hvis en sådan virksomhed kan godtgøre, at den handlede ulovligt under tvang. I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren imidlertid end ikke gjort gældende, at selskabet var tvunget til at indgå prisaftaler med sine konkurrenter.
- 143 Desuden har selskabet ikke godtgjort, at det ikke drog fordel af de samordnede prisforhøjelser i forbindelse med dets egen kartonfabriks leverancer til dets foldeæskefabrikker.
- 144 Hvad endelig angår leverancerne fra konkurrerende kartonproducenter til sagsøgers foldeæskefabrikker har selskabet blot hævdet, at det har lidt et økonomisk tab ved, at det blev faktureret for den købte karton til de ulovligt aftalte priser, uden at det har fremført nogen form for bevis herfor.
- 145 Under disse omstændigheder findes Kommissionen ikke at have begået nogen retlig fejl. Anbringendet kan derfor ikke tiltrædes.

Anbringendet om, at de påståede forsøg på at skjule kartellet ikke udgør en skærpende omstændighed

Parternes argumenter

- 146 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen dels fandt, at det ulovlige samarbejde om prisfastsættelse og opdeling af markederne efter selve dets beskaffenhed var stærkt konkurrencebegrænsende (beslutningens betragtning 168, første led), dels at der blev taget omhyggelige skridt til at skjule den sande beskaffenhed og det sande omfang af det ulovlige samarbejde (betragtning 168, sjette led). Disse påståede

forsøg på at skjule kartellets eksistens blev betragtet som et særligt alvorligt træk ved overtrædelsen (betragtning 167). Kommissionen tog således i forbindelse med bødeudmålingen hensyn til forsøgene på at skjule kartellet som et særligt alvorligt træk ved overtrædelsen ud over dennes grovhed. Der blev dermed taget hensyn til den samme betragtning to gange.

- 147 Man kan i øvrigt ikke kritisere sagsøgeren for, at selskabet ikke foretog de handlinger, der udgør overtrædelsen, åbent. Da de pågældende handlinger udgør alvorlige konkurrencebegrænsninger og kunne medføre bøder, måtte de ifølge sagens natur skjules.
- 148 Kommissionen har anerkendt, at konkurrencebegrænsninger, der besluttes inden for rammerne af et kartel, som regel ikke gennemføres i fuld offentlighed. Den finder imidlertid, at sådanne forsætlige overtrædelser ikke altid nødvendigvis er forbundet med en hemmeligholdelsespraksis som den her konstaterede. Den har herved henvist til protokollatet af den mundtlige høring (s. 46, hvoraf det fremgår, at medlemmerne fik instruks om ikke at tage notater under møderne) og beslutningens betragtning 73.
- 149 Kommissionen har endelig anført, at den ikke tog isoleret hensyn til foranstaltningerne med henblik på at skjule kartellet, idet disse foranstaltninger blot er et af de elementer, der blev taget hensyn til ved vurderingen af overtrædelsens grovhed.

Rettens bemærkninger

- 150 Beslutningens betragtning 167, tredje afsnit, indeholder følgende: »Et særligt alvorligt træk ved overtrædelsen er, at virksomhederne i et forsøg på at skjule kartellets eksistens gik så langt som til på forhånd at tilrettelægge datoerne for og rækkeføl-

gen af hver enkelt af de store producenters annoncering af de nye prisstigninger.« Det hedder desuden i beslutningen, at »producenterne [kunne] takket være denne udførlige plan for vildledning af kunderne have forklaret rækken af ensartede, regelmæssige og brancheomspændende prisstigninger inden for kartonsektoren med henvisning til fænomenet 'oligopolitisk adfærd' (betragtning 73, tredje afsnit). Det fremgår endelig af beslutningens betragtning 168, sjette led, at Kommissionen fastlagde det generelle bødeniveau under hensyn til den omstændighed, at »der blev taget omhyggelige skridt til at skjule den sande beskaffenhed og det sande omfang af de hemmelige aftaler (manglen på officielle mødereferater eller dokumentation vedrørende PWG og JMC; deltagerne blev tilskyndet til ikke at tage referat; tidspunkterne for og rækkefølgen, i hvilken prisstigningerne blev annonceret, blev iscenesat, således at man var i stand til at hævde, at man blot 'fulgte efter', osv.)«.

- 151 Sagsøgeren har ikke bestridt det af Kommissionen anførte om, at virksomhederne planlagde datoerne for og rækkefølgen af de skrivelser, hvorved prisforhøjelserne blev annonceret. For så vidt angår Kommissionens konklusion om, at formålet med denne tilrettelæggelse af datoerne for og rækkefølgen af meddelelserne om prisforhøjelserne var at forsøge at skjule prisaftalens eksistens, bemærkes, at sagsøgeren ikke har givet nogen forklaring, der kan godtgøre, at aftalen om datoerne for og rækkefølgen af meddelelserne om prisforhøjelserne havde et andet formål end det af Kommissionen konstaterede.
- 152 Den omstændighed, at der ikke foreligger officielle mødereferater og næsten ingen interne notater vedrørende møderne i PWG og JMC, er, når henses til mødernes antal, varighed og karakteren af drøftelserne, tilstrækkeligt bevis for Kommissionens antagelse af, at deltagerne blev opfordret til ikke at tage notater.
- 153 Heraf følger, at de virksomheder, der deltog i disse organers møder, ikke alene havde kendskab til, at deres adfærd var retsstridig, men ydermere traf foranstaltninger for at skjule det ulovlige samarbejde. Der er derfor med rette, at Kommis-

sionen har anset disse foranstaltninger for skærpende omstændigheder ved sin bedømmelse af overtrædelsens grovhed.

154 Anbringendet kan herefter ikke tiltrædes.

Anbringendet om en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet i forbindelse med fastsættelsen af de forskellige kartonproducenters bøder

Parternes argumenter

155 Sagsøgeren har gjort gældende, at beslutningens artikel 3 strider mod ligebehandlingsprincippet for så vidt angår fastsættelsen af de forskellige producenters bøder (dommen i sagen Dunlop Slazenger mod Kommissionen, a.st., præmis 173 ff.). Der er kun en forskel på 1 mio. ECU mellem den bøde, der blev pålagt sagsøgeren, og den, der blev pålagt en virksomhed, der deltog i PWG og havde en dobbelt så stor kapacitet som sagsøgeren. Sagsøgeren har tillige påpeget, at der ikke er noget rimeligt forhold mellem selskabets bøde og Stora's bøde — på trods af Stora's samarbejde med Kommissionen — når henses til de elementer, der blev taget hensyn til, nemlig Stora's rolle og indflydelse på markedet.

156 Under alle omstændigheder er den af Kommissionen foretagne sondring mellem kartellets hovedmænd og de øvrige virksomheder for generel, og der blev ikke anlagt en korrekt vurdering af den rolle, der blev spillet af de virksomheder, som blot var »medløbere«.

157 Kommissionen har erindret om, at den foretog en dobbelt sondring, nemlig dels mellem kartellets hovedmænd og dets øvrige medlemmer, dels mellem de virksom-

heder, der samarbejdede med Kommissionen, og dem, der ikke gjorde det (beslutningens betragtning 170, 171 og 172). Enhver forskel mellem bøderne beror på disse faktorer sammen med de enkelte virksomheders relevante omsætning, hvorfor der ikke er sket nogen tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet. For så vidt angår Stora har Kommissionen henvist til, at denne virksomheds bøde på trods af dens samarbejde med Kommissionen er næsten seks gange større end sagsøgerens bøde.

- 158 Kommissionen har endelig anført, at den har anlagt en korrekt vurdering af alle kartellets medlemmers rolle og deltagelse, og at det af sagsøgeren anvendte begreb »medløbere« er irrelevant.

Rettens bemærkninger

- 159 Som allerede nævnt, blev der pålagt beslutningens adressater bøder, der for »hovedmændene« i kartellet som udgangspunkt var på 9% af den enkelte virksomheds omsætning på Fællesskabets kartonmarked i 1990 og på 7,5% for de øvrige virksomheders vedkommende. Det er endvidere ubestridt, at Rena og Stora fik deres bøder nedsat med to tredjedele, fordi de fra begyndelsen samarbejdede aktivt med Kommissionen, mens visse andre virksomheder, herunder sagsøgeren, fik deres bøder nedsat med en tredjedel, fordi de i deres svar på meddelelsen af klagepunkter ikke bestred de væsentligste af de faktiske forhold, som Kommissionen lagde vægt på over for dem (beslutningens betragtning 171 og 172).

- 160 Sagsøgerens bøde udgør således i overensstemmelse med ovennævnte kriterier 7,5% af den omsætning, Kommissionen lagde til grund, nedsat med en tredjedel,

fordi virksomheden i sit svar på meddelelsen af klagepunkter ikke bestred de væsentligste faktiske forhold, som Kommissionen lagde vægt på over for den.

- 161 Det fremgår endelig af en tabel, som Kommissionen har fremlagt, og som indeholder oplysninger vedrørende fastsættelsen af de enkelte bøder, at der ved fastsættelsen heraf, ud over de ovennævnte kriterier, blev taget hensyn til varigheden af den enkelte virksomheds deltagelse i overtrædelsen. Det fremgår af tabellen, at de anvendte grundsætser på 7,5% eller 9% blev anvendt pro rata temporis i forhold til den periode, hvori den pågældende virksomhed havde begået overtrædelsen af traktatens artikel 85, stk. 1.
- 162 Eftersom de enkelte bøder således er blevet fastsat på grundlag af en kombination af faktorer, der tager hensyn til den pågældende virksomheds situation, savner sagsøgerens argumentation, som hviler på en sammenligning mellem selskabets bøde og andre af beslutningens adressaters bøder i absolutte tal, ethvert grundlag.
- 163 Hvad nærmere angår den af sagsøgeren foretagne sammenligning mellem selskabets bøde og den, der blev pålagt Stora, må det konstateres, at der nødvendigvis blev taget hensyn til sidstnævnte virksomheds størrelse og økonomiske styrke inden for kartonbranchen i forbindelse med bødeudmålingen, idet Kommissionen baserede denne på omsætningen ved salg af karton. Det fremgår af beslutningens artikel 3, at Stora's bøde på trods af nedsættelsen med to tredjedele beløber sig til 11 250 000 ECU, mens sagsøgerens bøde, der blev nedsat med en tredjedel, beløber sig til 2 000 000 ECU. Denne forskel skyldes bl.a., at der blev taget hensyn til de to virksomheders størrelse og økonomiske styrke og omfanget af deres samarbejde med Kommissionen. Sagsøgerens argumentation er derfor irrelevant.

- 164 Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt de valgte grundsætser for de virksomheder, der henholdsvis blev betragtet som »hovedmænd« og »almindelige medlemmer«, tager tilstrækkeligt hensyn til den rolle, de enkelte virksomheder faktisk spillede i kartellet, skal det for det første understreges, at Kommissionen med rette fandt, at de virksomheder, der deltog i møderne i PWG, måtte bære et særligt ansvar for overtrædelsen (beslutningens betragtning 170).
- 165 Kommissionen findes i øvrigt at have anlagt en korrekt vurdering af grovheden af overtrædelsen for henholdsvis kartellets »hovedmænds« og dets »almindelige medlemmers« vedkommende ved i forbindelse med beregningen af disse to kategorier af virksomheders bøder at anvende grundsætserne på henholdsvis 9% og 7,5% af den relevante omsætning.
- 166 Anbringendet kan herefter ikke tiltrædes.

Anbringendet vedrørende et spørgsmål, der er behandlet i det fælles mundtlige indlæg

- 167 Under det uformelle møde den 29. april 1997 blev de virksomheder, der havde anlagt sag til prøvelse af beslutningen, opfordret til at overveje at afgive fælles mundtlige indlæg for det tilfælde, at sagerne blev forenet med henblik på den mundtlige forhandling. Det blev understreget, at sådanne fælles mundtlige indlæg kun ville kunne afgives af sagsøgere, der i deres stævning faktisk havde gjort anbringender gældende svarende til dem, der skulle fremføres i det fælles mundtlige indlæg.
- 168 Ved telefax af 14. maj 1997, som blev fremsendt på samtlige sagsøgere vegne, meddelte sagsøgerne, at de havde besluttet at behandle seks spørgsmål i et fælles mundtligt indlæg, herunder bl.a. begrundelsen for bøderne.

- 169 Sagsøgeren har ikke i stævningen fremsat anbringender eller argumenter vedrørende dette spørgsmål. Selskabet tilkendegav ikke desto mindre under retsmødet, at det tilsluttede sig det fælles indlæg på dette punkt.
- 170 Det bemærkes, at der i henhold til procesreglementets artikel 48, stk. 2, første afsnit, ikke må fremsættes nye anbringender under sagens behandling, medmindre de støttes på retlige eller faktiske omstændigheder, som er kommet frem under retsforhandlingerne. I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren ikke påberåbt sig nogen retlige eller faktiske omstændigheder, som er kommet frem under retsforhandlingerne, og som kan begrunde fremsættelsen af det omhandlede nye anbringende.
- 171 Det pågældende anbringende, som sagsøgeren har gjort gældende for første gang under retsmødet, kan derfor ikke antages til realitetsbehandling.
- 172 Det følger af ovenstående, at beslutningens artikel 1, ottende led, bør annulleres i forhold til sagsøgeren, og at Kommissionen i øvrigt bør frifindes.

Sagens omkostninger

- 173 I henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 2, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Sagsøgeren har i det væsentlige tabt sagen og bør derfor pålægges at betale sagens omkostninger i overensstemmelse med Kommissionens påstand.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEEN (Tredje Udvidede Afdeling)

- 1) Artikel 1, ottende led, i Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton) annulleres i forhold til sagsøgeren.

- 2) I øvrigt frifindes Kommissionen.

- 3) Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.

Vesterdorf

Briët

Lindh

Potocki

Cooke

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 14. maj 1998.

H. Jung

B. Vesterdorf

Justitssekretær

Afdelingsformand

Indhold

Sagens faktiske omstændigheder	II - 874
Retsforhandlinger	II - 881
Parternes påstande	II - 883
Påstanden om delvis annullation af beslutningens artikel 1	II - 883
Parternes argumenter	II - 883
Rettens bemærkninger	II - 887
Sagsøgerens deltagelse i et ulovligt samarbejde om produktionsstandsninger	II - 888
Sagsøgerens deltagelse i et ulovligt samarbejde om markedsandele	II - 894
Påstanden om nedsættelse af bøden	II - 897
Anbringendet om en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet med hensyn til det generelle bødeniveau	II - 897
Parternes argumenter	II - 897
Rettens bemærkninger	II - 899
Anbringendet om, at der, i hvert fald delvis, ikke er grundlag for bøden	II - 903
Parternes argumenter	II - 903
Rettens bemærkninger	II - 904
Anbringendet om, at Kommissionen lagde en forkert omsætning til grund	II - 906
Parternes argumenter	II - 906
Rettens bemærkninger	II - 909
Anbringendet om, at der foreligger formildende omstændigheder, fordi sagsøgeren blev berørt af de samordnede foranstaltninger i sin egenskab af aftager af karton	II - 911
Parternes argumenter	II - 911
Rettens bemærkninger	II - 913
Anbringendet om, at de påståede forsøg på at skjule kartellet ikke udgør en skærpende omstændighed	II - 914
Parternes argumenter	II - 914
Rettens bemærkninger	II - 915
	II - 923

Anbringendet om en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet i forbindelse med fastsættelsen af de forskellige kartonproducenters bøder	II - 917
Parternes argumenter	II - 917
Rettens bemærkninger	II - 918
Anbringendet vedrørende et spørgsmål, der er behandlet i det fælles mundtlige indlæg	II - 920
Sagens omkostninger	II - 921